Існуючий механізм підбору суддівських кадрів не є ще достатньо прозорим і є можливість його вдосконалити. Є потреба суттєво змінити систему контролю і відповідальності за виконання суддями вимог законодавства при здійсненні правосуддя і присяги суддів. Пропозиції щодо створення Дисциплінарної комісії суддів України та введення служби судових інспекторів для перевірки скарг на незаконні дії (бездіяльність) суддів є доцільним, їх реалізація створить більш дієвий механізм впливу на якість правосуддя, забезпечення конституційних прав громадян на судовий захист порушених їх прав і свобод.

Література:

1. Москвич Л. М. Ефективність судової системи: концептуальний аналіз : монографія / Л. М. Москвич. – Х. : ФІНН, 2011. – 384 с.

2. Васіна А. Ю. Державне управління : підручник / А. Ю. Васіна, А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський. – К. : Знання, 2009. – 582 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с. 4. Бандурка О. М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення / О. М. Бандурка. – Х. : Основа, 1996. – 398 с.

5. Притика Д. М. Правові засади організації і діяльності господарської юрисдикції та шляхи їх удосконалення / Д. М. Притика. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2003. – 328 с.

6. Афанасьев В. Г. Научное управлениеобществом. (Опыт системного исследования) / В. Г. Афанасьев. – 2-е изд., доп. – М. : Политиздат, 1973. – 390 с.

Парфіненко І.
(наук. кер. – доц. Жалій Т.В.)
студентка V курсу історичного факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ТА ЙОГО СТРУКТУРА В КОНТЕКСТІ ЕТНОГРАФІЧНОЇ ТРАДИЦІЇ Й НОВЕЛ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

«Кожен народ має ту владу, на яку заслуговує», так сказав автор – граф Жозе де Местр у 1811 році про уряд Російської імперії. Можна стверджувати, що органи місцевого самоврядування як ніякі інші в системі держави повинні слугувати інтересам пересічного мешканця, жителя, українця. Адже місцеве самоврядування в демократичному суспільстві відіграє особливу роль. Історичний досвід та практика державотворення переважної більшості країн світу це підтверджує. Організовані за принципом місцевого самоврядування територіальні громади є сьогодні первинною та найбільш стійкою формою соціально-політичної організації суспільства.

У статті простежимо особливості структури та функцій місцевого самоврядування в контексті етнографічної традиції й новел українського законодавства. Цю проблему порушують у своїх наукових працях сучасні науковці. Дослідник О.Бабич аналізує можливі шляхи вдосконалення національного законодавства щодо забезпечення децентралізації виконавчої влади в Україні на сучасному етапі [1]. М. Баймуратов вивчає альтернативні напрямки розширення повноважень органів місцевого самоврядування, а І.Волохова з’ясовує сутність принципів місцевого оподаткування та їхню реалізацію в практичній діяльності [2-3]. Науковий доробок С.Байрак стосується теоретичного підґрунтя діяльності місцевого самоврядування як інституту демократичної правової держави [4]. Полтавський науковець П.Ворона розглядає структуру й еволюцію органів місцевого самоврядування в контексті державного будівництва, а професор М.Гриньова вивчає особливості функціонування органів місцевого самоврядування м. Полтави в контексті розширення соціального проекту «Зелений туризм для всіх» [5-6]. Нормативно-правову базу нашої розвідки стали чинні закони України: «Про місцеве

самоврядування в Україні», «Про місцеві вибори», «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [7-9].

Самоврядування в широкому розумінні є інститутом державного права, але найбільш часто цей термін використовують у значенні «місцеве самоврядування». Слід зазначити, що сучасні науковці сперечаються з приводу визначення єдиного поняття «місцевого самоврядування». Незважаючи на суперечності, вкажемо, що місцеве самоврядування є здійснення місцевими жителями або їх обранцями тих обов'язків і повноважень які надані їм законодавчою владою, або належать за звичаєм. Згідно Конституції України, місцеве самоврядування – це право і реальна спроможність органів місцевого самоуправління регламентувати значну частину державних справ і керувати нею, діючи у рамках закону, під свою відповідальність в інтересах населення, крім того, це інститут, який керується виборчим органом, наділеним власними повноваженнями на певній території.

Місцеве самоврядування в Україні має давні традиції. Так, іще за часів Київської Русі набуло розвитку громадівське самоврядування, в основу якого було покладено виробничу й територіальну ознаки – громади, які формувалися за виробничою (громади купців, ремісників тощо) або територіальною ознаками (сільська, міська та регіональна громади). Упродовж історичного розвитку громада набувала різного соціального і правового змісту. Спершу литовський уряд мало втручався у внутрішні порядки громад, не ліквідовував їхніх старих правових звичаїв та традицій, і це дало підстави Михайлу Грушевському зазначити, що у східних землях Великого князівства Литовського можна було бачити «в досить чисто захованій формі» старі вільні громади.

Ознаки сільської громади виявлялися, насамперед, у наявності визначеної території, виборного голови й інших членів громадського правління («уряду»), суду, спільного нерухомого майна, певних доходів і витрат. Очолював громаду староста («старець»). Як твердять джерела, на цю посаду намагалися вибрати «человека доброго, а годного, кого волость похочет й который бы за людьми стоял» [4, с. 75]. Це свідчить про певну демократичність, дає уявлення про критерії, якими користувалися у виборі кандидатури. Звичайно, в ході історії в цьому, як і в інших аспектах діяльності громади, ситуація змінювалася. В актах XVI ст. наявні факти, коли старшину громади призначав або затверджував власник села.

З початку оформлення такі органи володіли не лише адміністративними, але й соціально-економічними, організаційними функціями та мали вплив на приватне життя родини (наприклад, на Наддніпрянській Україні в XIX столітті вибір хрещених батьків повинен бути погоджений з сільським головою).

Функції сільських старшин були досить багатогранними, до головних належали: збір данини та розподіл податків між дворами, розслідування злочину – «ведення сліду». Наділений певними постійними адміністративними, судово-поліційними функціями, він розділяв владу й управління з громадою. З-поміж інших виборних осіб у громаді певний обсяг справ виконували збирачі податків (так звані бирчії), присяжні чи лавники вирішували спірні питання при заподіянні шкоди селянам. Найважливішою ознакою громади була саме наявність спільного володіння земельними угіддями. На жаль, питання громадського землекористування в Україні належить до мало досліджених.

Спільне володіння землями витворило окремий тип громади – земельну общину. До неї здебільшого належали мешканці одного села, але існували й такі села, в яких було кілька земельних общин. Користуючись спільними землями, громада отримувала певні прибутки, якими розпоряджалася за згодою своїх членів [].

Звісно, переважною більшістю норм, які регулювали відносини, є норми звичаєвого права. Більше того, відповідальність за порушення таких норм не передбачала принципу таліону, а, скоріш, мала на меті відновлення порушеного права чи виконання невиконаного чи неналежно виконаного обов'язку.

Відмітимо, що духовну культуру й побут суспільства періоду середньовіччя значною мірою визначав принцип корпоративності – належності індивіда до певного стану, верстви. Представники різних соціальних групп – дворяни, купці, духовенство, чиновники, ремісники,

селяни, робітники мали характерні особливості життя, свої традиції, звичаї, свята і розваги, свій кодекс поведінки – писаний або неписаний. Суттєво відрізнявся громадський побут міста і села в середньовіччя, й у період нового часу. Диференціація культури посилювалася за рахунок національних, конфесійних, професійних відмінностей.

До початку ХХ століття селянство складало основну масу населення України. Тому природно, що саме селянство було головним носієм історичної та фольклорної пам'яті народу. У житті дореволюційного села паралельно з офіційним (юридичним) правом зберігала силу ціла система народних правових звичаїв, які протягом століть передавалися від покоління до покоління. Існували два типи громадського землеволодіння: общинно-подушний і общинно-подвірний. За першим з них одиницею розподілу землі була душа, за другим – двір [3, с. 83]. Орім земельних угідь, у користуванні громади перебували спільні ліси, водоймища, пасовища. За її участю громади розв'язувалися суперечки при поділі майна родини, призначалась опіка над господарствами непрацездатних осіб та малолітніх сиріт, вирішувались питання про будівництво громадських споруд (церкви, школи, млина, лікарні тощо).

Розвитку місцевого самоврядування сприяла діяльність Центральної Ради. Вже в її Другому Універсалі (20 листопада 1917 року) було заявлено про необхідність «вжити всіх заходів щодо закріплення й поширення прав місцевого самоврядування, що являються органами найвищої адміністративної влади на місцях». За Конституцією Української народної республіки (УНР) від 29 квітня 1918 року, конституційний лад України мав базуватися на засадах принципу децентралізації: землям, волостям і громадам надавалися права широкого самоврядування. Стаття 26 Конституції закріплювала принцип організаційної самостійності місцевого самоврядування. Проте цим конституційним положенням не судилося бути зреалізованими. Російські більшовики ставилися до місцевого самоврядування негативно. Але під тиском есерів Рада Народних Комісарів 29 грудня 1917 року прийняла декрет «Про створення Комісаріату з місцевого самоврядування», завданням якого була координація діяльності міських і сільських земних установ. Проте вже 18 березня 1918 року Раднарком ліквідував згаданий комісаріат; того ж року були розпущені земства, а їх майно націоналізоване державою [2, с. 15].

Радянська влада розбудовувалася на основі принципу демократичного централізму, який суперечив засадам реального місцевого самоврядування. Адже згаданий принцип не передбачав чіткого розподілу повноважень між органами державної влади та місцевим самоврядуванням. У радянський час реальне місцеве самоврядування було відсутнім: згідно із статтею 78 Конституції Української РСР 1978 року всі Ради, починаючи від Верховної Ради і закінчуючи сільськими, складали єдину систему представників органів державної влади.

Новітня історія місцевого самоврядування в Україні почалася після прийняття 7 грудня 1990 року Закону «Про місцеві ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування», 26 березня 1992 р. нової редакції Закону (в новій редакції він мав назву Закон України «Про місцеві ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування»). Місцеве та регіональне самоврядування розглядалось як територіальна самоорганізація громадян для самостійного вирішення безпосередньо або через органи, яких вони обирають, усіх питань місцевого життя в межах Конституції України, законів України та власної фінансово-економічної бази, а регіональне самоврядування як територіальна самоорганізація громадян для вирішення безпосередньо або через органи, яких вони утворюють, питань місцевого життя в межах Конституції України та законів України. При цьому територіальною основою місцевого самоврядування визначалися сільська рада, селище, місто, а регіонального самоврядування – район, область.

З прийняттям Конституції України 1996 р. місцеве самоврядування отримало конституційний статус, стало однією із засад конституційного ладу України. Сучасний етап становлення місцевого самоврядування відзначений процесами децентралізації й декомунізації, розширенням нормативно-правової бази його діяльності.

Отже, незважаючи на різні альтернативні визначення терміну «місцеве самоврядування», його суть зволилася до права територіальної громади самостійно вирішувати питання власної

життєдіяльності. То ж визначальними характеристиками органів місцевого самоврядування в історичній ретроспективі стали:

- ✓ широкі повноваження організаційного, адміністративного, соціально-економічного (виробничого) характеру;
- ✓ чітка організаційна структура та система підпорядкування;
- ✓ колегіальне обговорення та звітність;
- ✓ публічне вирішення питань життя громади та колективне вирішення пріоритетних для фінансування об'єктів;
- ✓ утримання влади, як правило, завдяки власному авторитету й хорошій репутації в сільській громаді.

Зрештою, це й лягло в основу принципів функціонування органів місцевого самоврядування на сучасному етапі.

Література:

1. Бабич О. М. Вдосконалення законодавства щодо забезпечення децентралізації виконавчої влади в Україні [Текст] // Держава і право : зб. наук. праць / Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. – К., 2012. – Вип. 56. Юридичні і політичні науки. – С. 202-208.
2. Баймуратов М. Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні [Текст]// Віче : громад.-політ. і теоретичне видання / Верховна Рада України. – 2015. – № 12. – С. 14-17.
3. Байрак С. О. Місцеве самоврядування як інститут демократичної держави [Текст] // Науковий вісник Волинського національного університету імені Л.Українки. Серія : Міжнародні відносини. – 2010. – № 26. – С. 83-87.
4. Волохова І. С. Місцеве оподаткування: реалізація загальних принципів [Текст] // Економіка України. – 2014. – № 12. – С. 74-86.
5. Ворона П.В. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні [Текст] : підруч. дя студ. вищих навч. закл. – 2-ге вид., перероб. й доп. – Полтава : Вид. Шевченко Р. В., 2010. – 100 с.
6. Гриньова М. В. Просвітницька взаємодія з органами місцевого самоврядування і населенням міста Полтави щодо впровадження соціального проекту "Зелений туризм для всіх" [Текст] // Становлення і розвиток особистості в умовах освітнього простору: теорія і практика : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 14-15 трав. 2015 р.) / Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка, Полтав. обл. ін-т післядипломної пед.освіти імені М. В. Остроградського [та ін.]. – Полтава, 2015. – С. 15-19.
7. Закон України «Про місцеве самоврядування» від 21 травня 1997 року в редакції 16 серпня 2015 року – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр.
8. Закон України «Про місцеві вибори» від 14 липня 2015 року – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-19.
9. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» України від 05 лютого 2015 року – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19.

Стрілець М. В.
(наук. кер. – доц. Козаченко А. І.)
студентка І курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого